

ניחוחות אטימולוגיים של היין וזניו ברחבי העולם (חלק א)

ניחוחות של עֶרֶק, ראקי, אוזו ובוֹקָה

עֶרֶק הוא אחד המשקאות החריפים הרווחים בלבנון, ירדן וישראל (נכתב גם אֶרֶק). ייצור הערק קדום ביותר, והוא החל במצרים העתיקה ובבבל כמשקה רפואי. משם נפוץ לכל המזרח התיכון, ואף מעבר לו, על ידי הסוחרים הערבים. שמו של המשקה הוא מן הערבית - עֶרֶק - זֶעָה, אך גם מיץ פירות; הקשר לזיעה ברור, כי תהליך הזיקוק מלווה באידוי וטפטוף, מה שמזכיר את הזיעה המטפטפת על פנינו וגופנו. המשמעות של מיץ פירות מתקשרת לעובדה שהערק הוא גם יין שכו, המיוצר מקנה סוכר או מאוּרו בתוספת כוהל ומיץ של תמרים, תאנים או חרובים. בעת זיקוקו של המשקה מתבלים אותו בזרעוני אניס, וצבעו לבן בהיר. האניס הוא צמח תבלין ממשפחת הסוככיים, והוא גדל באגן הים התיכון ובדרום-מערב אסיה. בעברית הוא קרוי כְּמִנְוֹן, ובלשון התלמוד - אֶקְרוֹעַ. המילה כְּמִנְוֹן היא התרחבות של המילה כְּמִוֵן הרווחת בלשונות השמיות, כך באכדית kamunu ובארמית - כְּמוֹנָא. זרעי צמח זה שימשו כבר בתקופה הקדומה כתבלין ללחם; נהגו לדוש את הזרעים ולהוסיפם לתנור אפייה כדי להקנות ללחם ריח כמון.

הערק היוקרתי ביותר מיוצר בלבנון וקרוי ערק זֶקְלָאוּי, על שם העיר זחלה השוכנת כ-50 ק"מ מערבית לביירות, בגובה של 950 מ' מעל פני הים. מקור השם של העיר הוא בפועל זֶחַל, שמשמעו דחף, עקר, ניתק, וזאת בשל העובדה שבמזג האוויר החורפי מתרחשות מפולות בוץ בהרים שמסביב לעיר.

בארצנו מופק המשקה הקרוי "עלית הערק" ביקב הגליל שבבעלות משפחת גולד, אשר אבותיה עלו מרוסיה ב-1824 והיו חלוצי תעשיית היין בגליל.

המילה עֶרֶק עברה מן הערבית לטורקית. הטורקים סברו שהשם Arak מכיל את תווית היידוע הערבית אֶלְ, אך לפני ר', הלי של אֶל - נשמטת; ולכן קיבלה המילה הערבית את הצורה הטורקית המקוצרת Raki, כפי שצוין במילון טורקי-אנגלי של אוקספורד. ראקי הוא המשקה הלאומי של טורקיה. ב-1931 נעשה ייצור הראקי בטורקיה למונופול ממשלתי, ומונופול זה בוטל רק ב-2002. הראקי שונה מאחיו היווני הקרוי אוזו ומהערק בכמות האניס ובסוגי התבול. להפקת הראקי משתמשים

בזן ענבים הקרוי ראזאקי, ויש סבורים שמכאן השם ראקי. בעת ייצורו של הראקי משתמשים גם בענבים מיובשים ובדבלים. אחד מסוגי הראקי קרוי Efe Raki, על שם הגיבורים הלוחמים ההרריים שהגנו בחירוף נפש על תושבי המישורים של טורקיה. ראקי זה מיוצר בתהליך קפדני וארוך, שבו מקפידים הקפדה יתרה על הטעם והריח של הצימוקים והדבלים המעורבים בתהליך ההפקה.

הערק והראקי רווחים מאוד במזרח התיכון וגם בארצות המגרב. למרבה האירוניה, דווקא בארצות ערב, שתושביהן מוסלמים, פורחת תעשיית המשקאות הללו, על אף העובדה שחל בקוראן איסור חמור של שתיית משקה אלכוהולי.

המשקה החריף המזוקק בניחוח אניס, שהוא התשובה היוונית לערק המזרח תיכוני והראקי הטורקי, הוא האוּזו. האוּזו מזוקק ממיץ ענבים, ואת הארומה שלו מעניק לו האניס, בעוד את הטעם נותנים תבלינים שונים כמו: כוסברה, ציפורן ומנטה.

את שלושת המשקאות הרבו לייצר בתקופת האימפריה העות'מאנית. הפקת האוּזו, המשקה הלאומי היווני, זכתה לתנופה רבה במאה ה-19, בעיקר לאחר שיוון קיבלה את עצמאותה. תעשיית האוּזו התרכזה בעיקר באי היווני לֶסְבּוֹס. על מקור השם אוּזו יש אגדות רבות. הפופולרית שבהן מסוּף המאה ה-19 מספרת שהיוונים החלו לייבא אניס מאיטליה מאותם סוחרים שסיפקו את האניס ליצרני האניסים האירופים. על כמה מהשקים היה כתוב uso Massilia, שפירושו - לשימוש במרסיי; ובני יוון שזכו בעצמאות לאומית והיו גאים בה מאוד אמרו: "אוּזו מסאלה? אנו נעשה אוּזו יוון".

הצבע הלבן שמתקבל בערק ובאוּזו לאחר שמכניסים לתוכם קוביות קרח נוצר כתוצאה מהשמים האתריים שנותרים במשקה לאחר הזיקוק. התשובה התוניסאית לערק ולראקי היא המשקה הקרוי בּוֹקָה/בוֹקָה. את המשקה מייצרים מתאנים שמתסיסים כמה ימים במים ומוסיפים זרעי אניס ורוזמרין; לאחר מכן מעבירים את הנוזל תהליכים של זיקוק. השם בּוֹקָה/בוֹקָה הוא קיצור של שם המשפחה היהודי בּוֹכְבֶּזֶה, משפחה

שהחלה את ייצור המשקה כבר ב-1870 בתוניסיה. שם המשפחה היהודי בּוֹכְבֶּזֶה הוא קיצור של צמד מילים בערבית אָבוּ כְּבֶזֶה, שמשמען - אבי הֶלְחָס או איש הלחם, אופה. משמעות נוספת של השם: מביא הלחם; והכוונה בבחירת שם זה היא הבעת משאלה שהאל יספק את לחמו. במקומותינו רווחת המקבילה העברית - הלחמי. כמה מיהודי תוניסיה אמרו לי שהשם בּוֹקָה משמעו בתוניסאית של יהודי תוניסיה "אדי אלכוהולי", אך לא מצאתי אישור לכך במילונים. תהליך הייצור של הבּוֹקָה/בוֹקָה היה בתחילה סוד שמור במשפחת בּוֹכְבֶּזֶה וצאצאיה. בשנות ה-40 של המאה הקודמת החלה חברה תוניסאית שנסאה את השם Felix & Habib Cie לייצר את המשקה לאחר שקנתה את סודות ייצורו מן המשפחה התוניסאית.

בתקופה הקולוניאלית נהגו לקרוא לבּוֹקָה במושבות צרפת שבצפון אפריקה "מי החיים של התאנה"; בצרפתית - La Vie de L'eau de Ficus. כאמור, משקה הבּוֹקָה/בוֹקָה הוא הערק של תוניסיה, וגם הוא כמו הערק נמנה עם משקאות האפריטיף, שנועדו לפתוח את התיאבון לפני הארוחה. המילה הצרפתית aperitif מקורה בשם הפועל הלטיני aperire שמשמעו "לפתוח", ומכאן שם חודש האביב - אפריל, שבו נפתחים הניצנים ומתחילה עונת הפריחה בטבע. אגב, החודש המקביל ניסן - מקור שמו בלשון האכדית במילה נִסְנָן - שמשמעה ניצנים.

משקה הבּוֹקָה שונה מן הערק, הראקי והאוּזו בעובדה ששלושתם נמזגים לכוס מוארכת שמוסיפים לה מים, ובעקבות זאת הם מחליפים את גונם ללבן, ואילו את הבּוֹקָה שותים עם מים, ולכן מגישים אותה בכוס קטנה. נוהגים לשמר את הבוחה במקרר.

